

توثیق اموال غیر مادی در فقه و حقوق ایران با مطالعه تطبیقی با حقوق کامن لا

مریم مرادی کوچی^۱

محمد رضا قاسمی^۲

یاشار طاهری^۳

امیر رضا قانع^۴

چکیده

توثیق اموال غیرمادی به عنوان یکی از موضوعات نوین در حوزه حقوق و فقه اسلامی، با گسترش روزافزون استفاده از فناوری‌های دیجیتال و دارایی‌های ناملموس اهمیت بیشتری یافته است. این پژوهش با هدف بررسی امکان‌پذیری، موانع و چالش‌های توثیق اموال غیرمادی در حقوق ایران و فقه اسلامی، به تحلیل تطبیقی این موضوع با نظام حقوقی کامن لا می‌پردازد. با توجه به محدودیت‌های موجود در حقوق ایران و فقه اسلامی که عمدتاً بر مبنای توثیق اموال مادی استوار است، این پژوهش سعی دارد تا با تحلیل مبانی نظری و فقهی، نظرات فقها و مواد قانونی مرتبط، وضعیت توثیق اموال غیر مادی را بررسی کند. از سوی دیگر، در حقوق کامن لا، مکانیسم‌های دقیق‌تری برای توثیق اموال غیر مادی پیش‌بینی شده که می‌تواند به عنوان نمونه‌ای موفق در جهت بهبود وضعیت حقوقی ایران مورد بررسی قرار گیرد. این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای بهره می‌گیرد و نتایج آن نشان می‌دهد که اگرچه چالش‌های متعددی در توثیق اموال غیر مادی در فقه و حقوق ایران وجود دارد، اما با بهره‌گیری از تجارب نظام‌های حقوقی دیگر مانند کامن لا و با اصلاحات لازم، می‌توان چارچوب حقوقی مناسبی برای توثیق این نوع دارایی‌ها ایجاد کرد. در نهایت، این تحقیق با ارائه پیشنهادهای برای بهبود و اصلاح قوانین موجود در ایران، زمینه‌های پژوهش‌های آینده و راهکارهای عملی برای توثیق اموال غیر مادی را پیشنهاد می‌کند. تأثیرات عملی و نظری این پژوهش بر حوزه‌های حقوقی و فقهی و نیز بر جامعه دانشگاهی و اقتصادی از دیگر دستاوردهای مهم این تحقیق به شمار می‌رود.

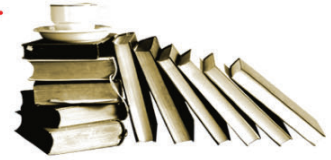
کلمات کلیدی: توثیق، اموال غیر مادی، رهن، نظام حقوقی، کامن لا.

۱ دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حقوق، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران (نویسنده مسئول): mmoradi6247@gmail.com

۲ گروه حقوق، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران: Mr.ghasemi86@gmail.com

۳ گروه حقوق، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران: yashartahery@gmail.com

۴ گروه حقوق، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران: amirghanej88@gmail.com

مقدمه

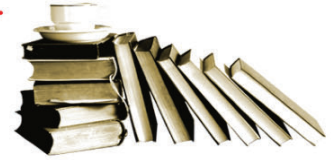
مال و جمع آن، یعنی اموال، یکی از موضوعات مهم مورد مطالعه علم حقوق و به طور اخص، حقوق مدنی بوده که دارای تقسیم بندی‌های متعددی، مانند اموال منقول و غیرمنقول، مثلی و قیمی و اموال مصرف شدنی و قابل بقا می باشد. یکی از تقسیم بندی‌های اموال، تقسیم آن‌ها به اموال مادی و اموال غیرمادی است که با توجه به تفاوت‌های مهمی که میان این دو گروه از اموال، وجود داشته، واجد آثار مهمی در روابط حقوقی افراد بوده و لذا، لازم است تا مورد بررسی دقیق قرار گیرد. در گذشته، اموال، صرفاً به چیزهایی گفته می‌شد که وجود مادی و محسوس داشته و قابل دیدن با چشم بودند، مانند خانه و ماشین. اما با گذر زمان و پیشرفت جنبه‌های مختلف زندگی و گسترش مفاهیم ذهنی افراد، گونه‌ای خاص از اموال مطرح شدند که امروزه، اموال غیرمادی، نامیده می‌شوند. در پاسخ به این سوال که اموال غیرمادی چیست، باید گفت، اموال غیرمادی، به تمامی اموالی گفته می‌شود که در عالم خارج، وجود عینی و ملموس نداشته، بنابراین، با چشم، قابل دیدن نیستند و در نتیجه، قابل اشاره نیز نمی‌باشند. با توجه به تعریف فوق، حقوقی که به اعیان تعلق گرفته، یعنی حقوق عینی، مانند حق انتفاع و حق ارتفاق و سایر حقوق مالی، نظیر حق سرقفلی، حقوق مربوط به اموال فکری و معنوی، مانند حق مؤلف (حقی که تالیف کننده یک اثر ادبی، علمی یا هنری، بر اثر خود دارد) و حق اختراع، در زمره اموال غیرمادی می‌باشند. در واقع اموال مادی، همان آفریده‌های طبیعی هستند که انسان‌ها در طول عمر خود، متصرف و امانت دار آنها می‌باشند؛ ولی اموال غیر مادی یا آفریده‌های فکری، پدیده‌های اجتماعی از جنس فکر، ایده و اعتبار است (مهراب پور، ۱۳۹۱، ۸۲-۹۲).

عده ای دیگر اعتقاد دارند که: «اموال غیرمادی، اموالی هستند که وجود مادی در خارج ندارند؛ ولی جامعه به وجود آن‌ها اعتبار داده و قانون آن‌ها را شناخته است، مانند حق تألیف و حق تصنیف» (حقیقت، ۱۳۹۱، ۶) و برخی دیگر نیز با بیان این که حقوق معنوی، حقوقی هستند که متکی بر ارزش ابتکارها و تراوش‌های ذهنی انسان‌اند، به تعریف اموالی پرداخته‌اند که قسمت مهمی از آن اموال غیرمادی می باشد (هاشمی و تقی زاده، ۲۰۱۱، ۳۲).

از آنچه ذکر شد به این نتیجه می‌رسیم که موارد زیر، اموال غیرمادی محسوب می شوند:

حقوق دینی

حقوق دینی (تعهدات)، در اثر اراده طرفین قرارداد یا به حکم قانون به وجود می‌آید: به عنوان مثال، چنانچه شخصی مال خود را در ضمن قراردادی به رهن شخص دیگر می‌دهد، حق دینی ایجاد شده است. مثال دیگر اینکه راننده‌ای در اثر بی‌احتیاطی، به عابر پیاده صدمه می‌زند و قانون وی را مکلف به جبران خسارت و صدمه وارده می‌نماید. در مثال اول، حق دینی در نتیجه قرارداد بین طرفین ایجاد شده و در مثال دوم، منشأ حق دینی، یک واقعه حقوقی است. گاهی نیز حق از راه انتقال تملک می‌شود، چنان که دارنده سفته آن را ظهرنویسی کرده و به طلبکار خود می‌دهد و در اثر این انتقال، حق ظهرنویسی به دارنده‌ی کنونی آن می‌رسد.

وثیقه عام طلبکاران

لزوم پرداخت بدهی، این حق را به بستانکاران می‌دهد که اگر پرداخت طلب وی از سوی بدهکار به موقع انجام نگیرد، وی بتواند با توسل به راه‌های قانونی آن را از محل دارائی‌های او استیفاء نماید.

استفاده از این نوع وثیقه نانوشته در دو مرحله ممکن می‌گردد: نخست، هنگامی که بستانکار با طرح دادخواست درباره ماهیت، درخواست تأمین خواسته را از اموال بدهکار می‌نماید. دوم، هنگامی که حکم قطعی لازم الاجراء صادر می‌شود و با صدور اجرائیه، اموال بدهکار توقیف می‌گردد تا با فروش آن به نحوی که در قانون تعیین شده است، طلب بستانکار تأدیه گردد.

اسناد قابل معامله

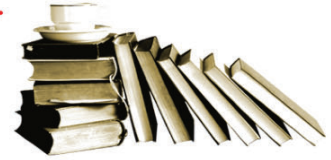
اسناد قابل معامله، برگه‌هایی هستند که قانون، شکل آنها را تعیین کرده و بدهکار با تکمیل آن برگه و تعیین رقم بدهی خود، آن را امضاء می‌کند و به طلبکار می‌دهد. دارنده این اسناد می‌تواند با استرداد آن به خود بدهکار، یا تسلیم آن به محال‌علیه، یا از راه معامله‌ی آن با شخص دیگر، طلب خود را وصول کند.

«آنچه با این سند معامله می‌شود، در واقع همان حق دینی منعکس در آن است که از منشأ خود، اعم از عمل حقوقی یا واقعه حقوقی جدا شده، همراه سند انتقال می‌یابد. معامله این گونه اسناد به لحاظ سهولت آن و تضمیناتی که قانونگذاران درباره آن شناخته است، چه بسا در جاهای مختلف تکرار گردد و با هر معامله دینی تسویه گردد. از این رو این نوع اسناد در دوران کنونی به صورت ابزاری ضروری در روابط تجاری بین المللی درآمده‌اند و در مقابل زمینه‌ای مساعد برای بروز تعارض قوانین برآثر معاملاتی که نسبت به آنها در کشورهای مختلف به عمل می‌آید، فراهم ساخته‌اند.» این اسناد می‌تواند بصورت با نام و بی نام تحقق یابد.

اسناد با نام و بی نام

اسناد با نام عبارت است از سهام شرکت‌های سهامی و اوراق قرضه که از آنها به عنوان اوراق بهادار در بند 2 ماده یک قانون تأسیس بورس اوراق بهادار نام برده شده است. اسناد بی نام عبارت است از اسناد در وجه حامل، همانند سهام بی نام شرکت‌های سهامی، چک و سفته در وجه حامل؛ معاملات این گونه اسناد تجاری همانند معامله اموال منقول تابع تشریفات نبوده و با تسلیم سند صورت می‌گیرد و اصولاً متعلق به کسی است که آن را در دست دارد. ماده ۲۰۳ قانون تجارت مقرر می‌دارد: «دارنده هر سند در وجه حامل، مالک و برای مطالبه وجه آن محق محسوب می‌شود مگر در صورت ثبوت خلاف» ...

همچنین ماده ۳۹ قانون تجارت در خصوص شرکت‌های سهامی مقرر می‌دارد: «سهام بی نام به صورت سند در وجه حامل تنظیم و ملک دارنده آن شناخته می‌شود، مگر خلاف آن ثابت شود. نقل و انتقال این گونه سهام به قبض و اقباض به عمل می‌آید. گواهینامه موقت سهام بی نام در حکم سهام بی نام است.

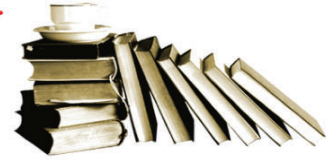

مالکیت‌های فکری و معنوی

در مورد حقوق مالکیت فکری، تعاریف مختلفی ارایه گردیده است ولی بطور خلاصه می‌توان گفت که حقوق مالکیت فکری، مفهوم حقوقی نوینی است که چگونگی حمایت و استفاده از آفرینش‌های فکری بشر را تعیین می‌کند. برخی حقوق مالکیت فکری را به "حقوق مالکیت معنوی" نیز ترجمه کرده‌اند که به نظر می‌رسد کلمه "معنوی" به خاطر معانی گسترده‌اش آنگونه که باید و شاید حق مطلب را در رابطه با معنی و مقصود مورد نظر ادا نمی‌کند. مقصود و منظور از مالکیت فکری، حقوقی است که نشأت گرفته از فکر، اندیشه و قوه تعقل انسان می‌باشد. دکتر کاتوزیان، حقوق معنوی را چنین تعریف کرده است: «حقوقی است که به صاحب آن اختیار اجازه می‌دهد تا با انحصار از منافع و شکل خاصی، انتفاع از فعالیت و فکر انسان استفاده کند»

پس اموال غیر مادی نیز به نوبه‌ی خود منشعب شدند و شاخه‌هایی از علم حقوق به این گروه اختصاص داده شد. باید در نظر داشت که همه این اموال تحت لوای یک قاعده کلی نمی‌باشند و برای هر یک از آن‌ها، قوانین و مقررات خاصی وجود دارد. به عنوان مثال سهم شرکت‌های تجاری، حق اختراع، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی، هر کدام از قواعد و نظام خاصی تبعیت می‌نمایند و وجه اشتراک اصلی شان، غیر مادی بودنشان می‌باشد که سبب گردیده تا در این پژوهش در موردشان صحبت نماییم. از آن جا که قانون مدنی در مورد رهن اموال غیر مادی، حکم صریحی ندارد، گروهی با توجه به منابع فقهی که مبنای مواد قانون مدنی بوده است، رهن اموال غیر مادی را به کلی مورد انکار قرار داده‌اند و عده‌ای نیز آن را با توجه به برخی دیگر از این منابع، قابل پذیرش می‌دانند. با توجه به ظواهر و پیشینه‌ی قانون مدنی، رهن اموال غیر مادی، قابل پذیرش نیست و این ظاهر، موضع گروه نخست را تقویت می‌نماید. در مجموعه‌ای از مقررات، اموال غیر مادی، قابل توثیق می‌باشند. قرارداد توثیق چنین اموالی، با توجه به سوابق استفاده از این مفهوم، چهره‌ای جدید از عقود تضمین کننده است که با توجه به شرایط موضوعاتی که در این قوانین برای توثیق معرفی شده‌اند، قراردادی با احکام و آثار متفاوت در نظام حقوقی ایران نسبت به عقد رهن وجود دارد. در کامن لا توثیق اموال غیر مادی با دو عنوان توثیق قانونی و توثیق قهری (منصفانه) پذیرفته شده است و آثاری مانند اخطاریه توقیف و حق حبس سهام بر آن‌ها، مترتب نموده‌اند. پس به عنوان مثال دارندگان برگه سهام، مشروط به آن که عضویت آن‌ها به عنوان دارنده در شرکت ثبت شده باشد، می‌توانند بابت تضمین بدهی خود، اعمال حقوقی نظیر توثیق را اعمال نمایند.

این اموال غیر مادی، قابل رهن یا توثیق هستند؟ یا به عبارتی، آیا قلمرو رهن یا توثیق، محدود به اموال مادی است یا اموال غیر مادی را هم در بر می‌گیرد؟ در پاسخ به این سؤال، باید ارکان عقد رهن و امکان انعطاف مقررات آن را برای شمول نسبت به اموال غیر مادی، مورد بررسی قرارداد و همچنین باید بررسی نمود که هر یک از صاحب نظران، با چه استدلالی

تلاش دارند که به این سوال جواب دهند .

عقد رهن با وثیقه چه ارتباطی دارد؟ این سؤال کلی، فروعاتی نیز دارد. از سوی دیگر می‌توان به بررسی ارتباط حقوقی رهن با توثیق پرداخت و از سویی ارتباط لفظی آن‌ها را با هم بررسی کرد. با توجه به این‌که موضوع مورد بحث در این پژوهش، توثیق اموال غیرمادی در فقه و حقوق ایران، با مطالعه تطبیقی با حقوق کامن لا است، باید بررسی نمود که توثیق اموال غیرمادی در حقوق ایران چگونه است و علاوه بر آن موضوع مورد بحث را در حقوق کامن لا نیز بررسی نمود تا بتوانیم به دید کامل و جامعی در این زمینه برسیم.

تعریف و مفاهیم کلیدی

تعریف توثیق و رهن

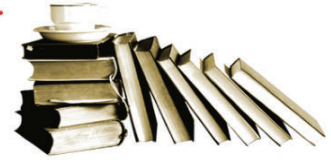
توثیق به معنای قرار دادن یک مال به عنوان وثیقه برای ضمانت اجرای تعهدات مالی یا حقوقی است. این مفهوم در حقوق اسلامی و نظام‌های حقوقی مدرن رایج است و به فرآیندی اشاره دارد که در آن دارایی یا مالی به عنوان تضمین برای انجام تعهد یا بازپرداخت دین مورد استفاده قرار می‌گیرد. اگر متعهد به تعهد خود عمل نکند، طلبکار می‌تواند از این مال برای استیفای حق خود استفاده کند (استفان، ۲۰۲۱) در حقوق ایران، رهن یکی از اشکال توثیق است که به طور خاص به وثیقه گذاری اموال منقول و غیرمنقول اشاره دارد. طبق ماده ۷۱۷ قانون مدنی ایران، رهن عقدی است که به موجب آن مدیون، مالی را برای وثیقه به طلبکار می‌دهد، به طوری که طلبکار در صورت عدم ایفای تعهد می‌تواند از آن مال برای وصول طلب خود استفاده کند (قانون مدنی ایران، ماده ۷۱۷). رهن در حقوق ایران نوعی ضمانت برای طلبکار است که علاوه بر مال عینی، شامل حقوق دیگری مانند حق اولویت در استیفای طلب می‌شود.

تعریف اموال غیرمادی

اموال غیرمادی به دارایی‌هایی گفته می‌شود که فاقد وجود فیزیکی یا ماهیت ملموس هستند. این نوع اموال شامل حقوق مالکیت فکری، مانند حق اختراع، علامت تجاری، و کپی رایت، و نیز حق امتیاز، نرم افزارها، و دیتابیس‌ها می‌شود. اموال غیرمادی از آن جهت که نمی‌توان آنها را به صورت فیزیکی لمس یا مشاهده کرد، با اموال مادی که دارای وجود فیزیکی هستند، متفاوتند. این اموال از طریق اندیشه، خلاقیت، و ابتکار، ایجاد شده و ارزش اقتصادی دارند (مارکوس، ۲۰۲۳). یکی از ویژگی‌های کلیدی اموال غیرمادی این است که قابلیت انتقال دارند و می‌توانند موضوع معاملات مختلف قرار گیرند. با این حال، برخلاف اموال مادی، این اموال نیاز به حمایت‌های قانونی ویژه دارند تا حقوق صاحبان آنها محفوظ بماند.

تفاوت‌های میان اموال مادی و غیرمادی

اموال مادی و غیرمادی تفاوت‌های اساسی در ماهیت، قابلیت انتقال، و نحوه استفاده دارند. ماهیت اموال مادی به گونه‌ای است که دارای وجود فیزیکی و ملموس هستند؛ مانند خانه، ماشین، یا زمین، در حالی که اموال غیرمادی، فاقد وجود

فیزیکی هستند و شامل مواردی چون حق اختراع، کپی رایت، یا نرم افزار می شوند (بنسون، ۲۰۲۰). قابلیت انتقال اموال مادی به طور معمول به صورت فیزیکی و از طریق تحویل یا انتقال سند مالکیت انجام می‌شود، اما انتقال اموال غیرمادی بیشتر از طریق اسناد قانونی و ثبت رسمی صورت می‌گیرد. نحوه استفاده از اموال مادی به صورت مستقیم و ملموس است؛ به عنوان مثال، استفاده از یک خودرو یا یک قطعه زمین. در مقابل، اموال غیرمادی اغلب از طریق بهره برداری از حقوق یا امتیازاتی که این اموال به مالک خود می‌دهند، استفاده می‌شوند؛ مانند حق امتیاز یا بهره‌برداری از یک اختراع. این تفاوت‌ها موجب می‌شود که قوانین و مقررات خاصی برای هر دسته از اموال وجود داشته باشد، که هر کدام نحوه حفاظت و استفاده از این اموال را تعیین می‌کند (بنسون، ۲۰۲۰).

اصول حقوقی توثیق در حقوق ایران

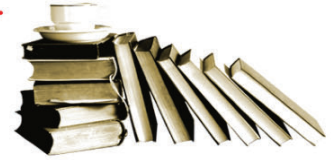
مشروطیت

اصل مشروطیت در حقوق توثیق ایران بر پایه‌ی وجود یک تعهد اصلی استوار است. به این معنا که توثیق باید بطور مستقیم به تعهدی که میان طرفین وجود دارد مرتبط باشد و نمی‌تواند به عنوان یک ابزار مستقل و بدون وجود تعهد اصلی، به کار گرفته شود. این تعهد اصلی باید در قرارداد به صورت صریح و واضح ذکر شود تا امکان پیگیری و اجرای آن وجود داشته باشد. عبارت دیگر، توثیق تنها زمانی قابل اعمال است که میان طلبکار و بدهکار یک رابطه دینی به صورت معین و مستند وجود داشته باشد. این رابطه دینی می‌تواند از تعهدات مالی یا حقوقی ناشی از قراردادهای مختلف مانند قرض، اجاره، فروش یا هر نوع توافق دیگری باشد که در آن تعهدات مالی یا حقوقی برای طرفین قرارداد ایجاد شده است. به عنوان مثال، در قرارداد قرض، توثیق می‌تواند به عنوان تضمینی برای بازپرداخت قرض مورد استفاده قرار گیرد. در این حالت، بدهکار باید مال یا اموالی را به عنوان وثیقه در اختیار طلبکار قرار دهد تا در صورت عدم بازپرداخت قرض، طلبکار بتواند از آنها استفاده بکند.

قابلیت اجرایی

اصل قابلیت اجرایی در حقوق توثیق ایران به معنای آن است که اموالی که به عنوان وثیقه ارائه می‌شوند باید به طور واقعی و عینی قابل شناسایی و توقیف باشند. این اموال می‌توانند شامل اموال منقول یا غیرمنقول باشند، به شرط آنکه بتوان آن‌ها را به صورت عینی و مستند شناسایی کرد.

برای مثال، اگر یک ملک به عنوان وثیقه ارائه شود، باید اسناد مالکیت ملک به طور دقیق و کامل موجود باشد و ملک به طور واضح قابل شناسایی باشد. همچنین ارزش ملک باید به صورت دقیق و مستند تعیین شود تا در صورت عدم اجرای تعهد، طلبکار بتواند از آن استفاده کند. در مورد اموال منقول نیز، مانند خودرو، کالاها یا اشیای قیمتی، باید اسناد مالکیت و مدارک مربوط به اموال به طور دقیق و کامل موجود باشد. همچنین اموال باید به گونه‌ای باشند که امکان توقیف و بهره برداری از آنها در صورت عدم اجرای تعهد وجود داشته باشد.

اهمیت توثیق در تأمین اجرای تعهدات

یکی از دلایل اصلی استفاده از توثیق در حقوق ایران، تأمین اجرای تعهدات مالی و حقوقی است. توثیق به طلبکار، این امکان را می‌دهد که در صورت عدم اجرای تعهد از سوی بدهکار، از مال وثیقه استفاده کرده و خسارت‌های خود را جبران کند. این باعث افزایش اطمینان در معاملات مالی و حقوقی می‌شود و به کاهش ریسک‌های مربوط به عدم اجرای تعهد کمک می‌کند. به عنوان مثال، در قراردادهای بانکی، توثیق می‌تواند به عنوان تضمینی برای بازپرداخت وام‌ها و تسهیلات بانکی مورد استفاده قرار گیرد. بانک‌ها معمولاً از مشتریان خود می‌خواهند که اموال خود را به عنوان وثیقه ارائه دهند تا در صورت عدم بازپرداخت وام، بتوانند از این اموال استفاده کنند و خسارت‌های مالی خود را جبران کنند. همچنین توثیق می‌تواند در قراردادهای تجاری نیز مورد استفاده قرار گیرد. در این قراردادهای، طرفین ممکن است به عنوان تضمینی برای اجرای تعهدات خود، اموال یا کالاهای خود را به عنوان وثیقه در اختیار یکدیگر قرار دهند. این باعث افزایش اطمینان در اجرای قراردادهای می‌شود و به کاهش اختلافات و مشکلات حقوقی کمک می‌کند. به این ترتیب، توثیق به عنوان یکی از ابزارهای مهم در حقوق ایران، نقش بسزایی در تأمین اجرای تعهدات مالی و حقوقی دارد و به افزایش اعتماد و اطمینان در معاملات مالی و تجاری کمک می‌کند.

اصول حقوقی توثیق در حقوق کامن لا

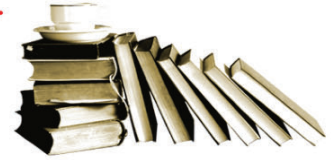
مفهوم مالکیت

در نظام حقوقی کامن لا، توثیق اموال غیرمادی، بر مبنای انتقال موقت مالکیت به وثیقه گیرنده تنظیم می‌شود. این به این معناست که وثیقه گیرنده به طور موقت حق بهره‌برداری و استفاده از اموال مورد وثیقه را دارد تا زمانی که تعهد مالی یا حقوقی بازپرداخت شود. این انتقال موقت مالکیت به وثیقه گیرنده امکان می‌دهد تا در صورت عدم بازپرداخت بدهی یا اجرای تعهد، از اموال مورد وثیقه بهره‌برداری کند و خسارت‌های خود را جبران کند.

با این حال، مالکیت اصلی اموال همچنان با وثیقه گذار باقی می‌ماند. به عبارت دیگر، وثیقه گذار همچنان مالک اصلی اموال است و پس از بازپرداخت بدهی یا اجرای تعهد، اموال به او بازگردانده می‌شود. این نوع انتقال موقت مالکیت به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق توثیق در نظام حقوقی کامن لا شناخته می‌شود و در بسیاری از قراردادهای مالی و تجاری به کار گرفته می‌شود.

قابلیت وثیقه گذاری

یکی از ویژگی‌های بارز نظام حقوقی کامن لا، قابلیت وثیقه گذاری اموال غیرمادی مانند حقوق مالکیت فکری است. این اموال می‌توانند شامل حق اختراع، علامت تجاری، حق نشر و حقوق مشابه باشند. قوانین و رویه‌های قضایی انگلستان و ایالات متحده به طور خاص به پذیرش این نوع اموال به عنوان وثیقه پرداخته‌اند و چگونگی تضمین حقوق طلبکاران

در این نوع وثیقه‌ها را مورد توجه قرارداده‌اند.

برای مثال، در مواردی که یک شرکت نیاز به تأمین مالی دارد، می‌تواند حقوق مالکیت فکری خود را به عنوان وثیقه در اختیار بانک یا مؤسسه مالی قرار دهد. این حقوق می‌تواند شامل اختراعات، علائم تجاری یا آثار هنری باشد که شرکت به صورت مالکیت دارد. با استفاده از این نوع وثیقه، شرکت می‌تواند از منابع مالی مورد نیاز برای توسعه و گسترش کسب و کار خود بهره‌برداری کند.

قوانین کامن لا، به طور خاص به چگونگی ارزیابی و تضمین حقوق طلبکاران در این نوع وثیقه‌ها پرداخته‌اند. برای مثال، باید اسناد و مدارک مربوط به حقوق مالکیت فکری به طور دقیق و کامل موجود باشد و ارزش این حقوق به صورت مستند و معتبر تعیین شود. این امر باعث می‌شود که طلبکار بتواند در صورت عدم بازپرداخت بدهی، از این حقوق استفاده کرده و خسارت‌های مالی خود را جبران کند.

حفاظت از حقوق طلبکاران

یکی از اصول مهم نظام حقوقی کامن لا، حفاظت از حقوق طلبکاران است. این نظام حقوقی تلاش می‌کند تا از طریق مقررات و رویه‌های قضایی، حقوق طلبکاران را در مواردی که اموال غیرمادی به عنوان وثیقه قرارداده شده‌اند، تضمین کند. این مقررات به طور خاص به چگونگی اجرای حقوق طلبکاران در صورت عدم پرداخت بدهی یا اجرای تعهد پرداخته‌اند. برای مثال، در مواردی که یک شرکت، حقوق مالکیت فکری خود را به عنوان وثیقه در اختیار یک مؤسسه مالی قرارداده است، مؤسسه مالی می‌تواند در صورت عدم بازپرداخت بدهی، از این حقوق استفاده کرده و آن‌ها را به صورت قانونی به فروش برساند تا خسارت‌های مالی خود را جبران کند. این حفاظت از حقوق طلبکاران باعث افزایش اطمینان در معاملات مالی و تجاری می‌شود و به کاهش ریسک‌های مربوط به عدم اجرای تعهدات کمک می‌کند. به این ترتیب، طلبکاران می‌توانند با اطمینان بیشتری به انجام معاملات مالی و تجاری بپردازند و از حقوق خود در مقابل عدم پرداخت بدهی یا اجرای تعهد، محافظت کنند.

در کل، اصول توثیق در نظام حقوقی کامن لا، بر مبنای مفاهیم مالکیت، قابلیت وثیقه گذاری و حفاظت از حقوق طلبکاران، استوار است و به افزایش اطمینان و کاهش ریسک‌های مالی و تجاری کمک می‌کند.

توثیق اموال غیرمادی در فقه اسلامی

بررسی منابع فقهی

در فقه اسلامی، توثیق به معنای تضمین دین یا تعهد با استفاده از مال یا دارایی است که در اختیار طلبکار قرار می‌گیرد. بیشتر منابع فقهی به توثیق اموال مادی پرداخته‌اند و به دلیل ماهیت محسوس این اموال، بحث در این زمینه ساده‌تر و پذیرفته شده‌تر است. با این حال، در مورد توثیق اموال غیرمادی که فاقد وجود فیزیکی هستند، بحث‌ها و اختلافات نظری

بیشتری وجود دارد.

فقها معمولاً به اصل «وجود عینیت» در مال مرهونه، تأکید دارند که این اصل باعث شده تا بسیاری از آن‌ها، توثیق اموال غیرمادی را با چالش مواجه بدانند. با این وجود، برخی از فقها به این موضوع پرداخته‌اند که آیا می‌توان اموال غیرمادی مانند حقوق مالکیت فکری یا طلب‌ها را به عنوان وثیقه مورد استفاده قرار داد یا خیر. براساس برخی از تفسیرها، توثیق اموال غیرمادی می‌تواند تحت شرایط خاصی مانند مشخص بودن ارزش و قابلیت نقل و انتقال، پذیرفته شود (محمدی، ۲۰۱۲).

نظرات فقها درباره توثیق اموال غیرمادی

در فقه اسلامی، نظرات فقها در مورد توثیق اموال غیرمادی متنوع است و شامل دیدگاه‌های متفاوتی می‌شود. به عنوان مثال، فقهای امامیه غالباً بر این باورند که مال مرهونه باید دارای وجود فیزیکی و قابل مشاهده باشد و به همین دلیل توثیق اموال غیرمادی را مردود می‌دانند. آنان بر این عقیده‌اند که توثیق باید با قبض فیزیکی مال همراه باشد و در نتیجه، اموال غیرمادی که امکان قبض فیزیکی ندارند، نمی‌توانند به عنوان مال مرهونه مورد استفاده قرار گیرند (قاسمی، ۲۰۲۲). با این حال، برخی از فقهای معاصر، با توجه به تحولات اقتصادی و حقوقی، به امکان پذیری توثیق اموال غیرمادی نظر مثبت دارند. آنان معتقدند که اموال غیرمادی، به ویژه حقوقی که دارای ارزش اقتصادی قابل توجهی هستند، می‌توانند به عنوان وثیقه مورد استفاده قرار گیرند، مشروط به این که این اموال دارای ارزش مشخص و قابلیت انتقال باشند. (قاسمی، ۲۰۲۲). در مجموع، اختلاف نظر میان فقها در این زمینه، به نوعی نشان دهنده نیاز به بازنگری در اصول و مبانی فقهی مربوط به توثیق اموال غیرمادی است تا با مقتضیات زمان و نیازهای اقتصادی جدید همگام باشد.

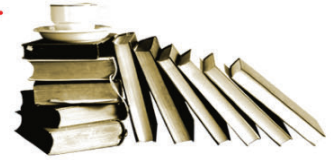
نظرات فقها درباره توثیق اموال غیرمادی

الف. نظرات فقهای امامیه

فقهای امامیه، به طور سنتی، نسبت به توثیق اموال غیرمادی موضع محتاطانه‌ای دارند. در فقه امامیه، مال مرهونه (مالی که به عنوان وثیقه در نظر گرفته می‌شود) باید دارای وجود فیزیکی و عینی باشد. این دیدگاه مبتنی بر چند اصل اساسی است که در فقه امامیه جایگاه مهمی دارد:

اصل عینیت مال مرهونه: بسیاری از فقهای امامیه بر این باورند که مال مرهونه باید قابل رؤیت و محسوس باشد تا بتوان آن را به عنوان وثیقه قرار داد. به عبارت دیگر، مال باید از نوعی باشد که امکان قبض و تسلیم آن به طلبکار وجود داشته باشد. بر اساس این دیدگاه، اموالی که فاقد وجود فیزیکی هستند، مانند حقوق مالکیت فکری، به دلیل عدم امکان قبض فیزیکی، نمی‌توانند به عنوان مال مرهونه مورد استفاده قرار گیرند (نجفی، ۱۳۹۰).

• لزوم قبض مال مرهونه: یکی دیگر از دلایل مخالفان توثیق اموال غیرمادی، این است که در عقد رهن، قبض و تسلیم مال

مرهونه به طلبکار، شرط، صحت عقد است. بنابراین، اگر مالی نتواند به طور فیزیکی تسلیم شود، عقد رهن بر آن صحیح

نیست. این امر باعث می‌شود که بسیاری از فقهای امامیه، امکان توثیق اموال غیرمادی را رد کنند (مکارم شیرازی، ۴۰۰۱).

- استناد به منابع فقهی کلاسیک: فقهای امامیه معمولاً به متون فقهی کلاسیک، مانند «شرایع الاسلام» و «جواهر الکلام»، استناد می‌کنند که بر لزوم عینیت مال مرهونه تأکید دارند. این منابع عموماً از اموال غیرمادی به عنوان موضوعاتی که در رهن و توثیق قرار نمی‌گیرند، نام می‌برند (نجفی، ۳۹۰۱).

بررسی مواد قانون مدنی مرتبط با توثیق اموال غیرمادی

بررسی مواد قانون مدنی مرتبط

قانون مدنی ایران بیشتر بر توثیق اموال مادی تمرکز دارد و قواعد آن به طور کلی بر پایه‌ی مالکیت عینی و مادی اموال استوار است. با این حال، برخی مواد قانون مدنی به موضوع توثیق و رهن اموال پرداخته‌اند که می‌توان آن‌ها را در زمینه توثیق اموال غیرمادی مورد بررسی قرار داد:

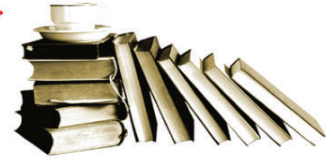
ماده ۷۷۱ قانون مدنی: این ماده به تعریف عقد رهن می‌پردازد و بیان می‌کند که "رهن عقدی است که به موجب آن مدیون، مالی را برای وثیقه به دائن می‌دهد". هرچند در متن این ماده اشاره‌ای به نوع مال نشده، اما تفاسیر معمولاً مال را به معنای اموال مادی تلقی می‌کنند. این ماده به طور ضمنی مفهوم اموال غیرمادی را شامل نمی‌شود، زیرا در حقوق سنتی، مال به عنوان یک چیز محسوس و ملموس در نظر گرفته می‌شود (غفاری، ۰۲۳۲).

ماده ۷۲۷ قانون مدنی: این ماده به لزوم قبض مال مرهونه توسط مرتهن (طلبکار) برای صحت عقد رهن تأکید می‌کند. در توثیق اموال غیرمادی، چون اموال غیرمادی به صورت فیزیکی قابل قبض نیستند، این ماده چالش‌هایی را برای پذیرش اموال غیرمادی به عنوان وثیقه ایجاد می‌کند (غفاری، ۰۲۳۲).

ماده ۷۴۷ قانون مدنی: این ماده مقرر می‌دارد که "مال مرهون باید عین معین باشد و رهن دین و منفعت باطل است". این ماده به صراحت بیان می‌کند که اموال مورد وثیقه باید عینی و مشخص باشند، که باز هم بر مفهوم اموال مادی تأکید دارد و اموال غیرمادی را خارج از شمول توثیق قرار می‌دهد (نوروزی، ۲۰۲۱).

تاریخچه توثیق در حقوق ایران

توثیق یا رهن به عنوان یکی از نهادهای اصلی فقه اسلامی، از مفاهیم اساسی در تأمین حقوق طلبکاران در مقابل بدهکاران است. توثیق به معنای قراردادن مال به عنوان وثیقه برای ضمانت بازپرداخت دین یا اجرای تعهدات در برابر یک بدهی مالی است. این نهاد، نه تنها در حقوق اسلامی، بلکه در سایر سیستم‌های حقوقی نیز جایگاه مهمی دارد. با این حال،

در فقه اسلامی، تاریخچه و مبانی نظری توثیق، ریشه‌های عمیقی در قرآن و سنت دارد و مورد بررسی گسترده‌ای از سوی فقها قرار گرفته است.

۱- مبانی قرآنی و روایی توثیق

یکی از اصلی‌ترین مستندات فقهی برای مشروعیت رهن و توثیق، آیه ۸۳۲ سوره بقره است که خداوند در آن، به مسئله رهن به عنوان یک وسیله تضمین کننده اشاره می‌کند. این آیه مبنای بسیاری از احکام مربوط به توثیق و رهن در فقه اسلامی است:

« وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ ... » (قرآن کریم، بقره: ۸۳۲).

بر اساس این آیه، هنگامی که امکان نوشتن سند مالی و حضور شاهد نباشد، از وثیقه به عنوان ضمانتی برای حفظ حقوق طرفین استفاده می‌شود. علاوه بر این، روایات نبوی نیز به توثیق و رهن اشاره کرده‌اند. یکی از مهمترین نمونه‌ها، رهن زره پیامبر (ص) نزدیک یهودی است که برای تضمین بازپرداخت مواد غذایی انجام شد (قمی، ۳۸۵۱: ص ۲۳۱).

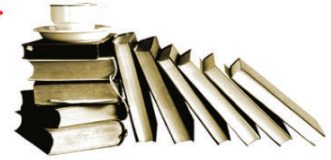
۲- سیره پیامبر و روایات تاریخی

در روایات متعدد، آمده است که پیامبر اسلام (ص) در معامله‌ای زره خود را نزد یهودی رهن نهاد تا در ازای آن مواد غذایی تهیه کند. این موضوع به عنوان نمونه‌ای عملی از کاربرد رهن در صدر اسلام شناخته می‌شود (کلینی، ۴۰۷۱: ج ۵، ص ۲۹۲). این عمل نشان دهنده جایگاه رهن در معاملات روزمره جامعه اسلامی صدر اسلام است و نشان می‌دهد که این نهاد حقوقی از همان ابتدای اسلام به کار گرفته می‌شد.

۳- فقه اهل سنت و رهن

در فقه اهل سنت، توثیق یا رهن به عنوان یکی از نهادهای معتبر مالی مورد پذیرش قرار گرفته است. تمامی مکاتب فقهی اهل سنت؛ شامل حنفی، شافعی، مالکی و حنبلی، مشروعیت رهن را از قرآن و سنت پذیرفته‌اند. از نظر آن‌ها، مال مرهونه باید عین باشد و باید قابلیت قبض و تسلیم داشته باشد. همچنین، رهن فقط برای دیونی که در زمان حال یا آینده به وجود می‌آیند، معتبر است (ابن قدامه، ۴۱۰۱: ج ۶، ص ۵۲).

فقه‌های حنفی، رهن را به معنای «حبس مال بدهکار برای استیفای دین طلبکار» تعریف می‌کنند. آن‌ها شرط قبض مال مرهونه را در صحت رهن لازم می‌دانند، هرچند برخی از شرایط خاص قبض را جایز می‌دانند (کاسانی، ۴۱۷۱: ج ۶، ص ۸۱). مکاتب دیگر مانند مالکی و شافعی، نیز رهن را در شرایط خاص با تطابق بر اصول فقهی خود مورد بررسی قرار داده‌اند (قرافی، ۴۰۷۱: ج ۴، ص ۷۰۱).

۴- فقه امامیه و رهن

در فقه امامیه، رهن به عنوان عقدی صحیح و معتبر پذیرفته شده و از نظر بسیاری از فقهای شیعه، رهن نه تنها در اموال مادی، بلکه در برخی موارد اموال غیرمادی نیز می‌تواند به کار گرفته شود. فقهای امامیه بر این باورند که مشروعیت رهن به قرآن و روایات ائمه (ع) استناد دارد و قواعد کلی آن در کتاب‌های فقهی چون «شرایع الاسلام» و «المبسوط» آمده است. در این منابع، شرط اصلی برای صحت رهن، قبض مال مرهونه و بقای آن تا ادای دین است (نجفی، ۴۰۴۱: ج ۵۲، ص ۶۶۱).

۵- تطور تاریخی رهن در فقه

رهن به عنوان یک ابزار مالی و اقتصادی، در دوره‌های مختلف تاریخی مورد استفاده قرار گرفته است. در دوران خلافت اسلامی و امپراتوری‌های بعدی مانند عباسیان و عثمانیان، رهن به عنوان یکی از شیوه‌های رایج در معاملات مالی و تجاری شناخته می‌شد. در این دوره‌ها، توثیق نه تنها در معاملات روزمره بلکه در قراردادهای بزرگ مالی نیز به کار گرفته می‌شد. همچنین، دادگاه‌های اسلامی در این دوره‌ها براساس قواعد رهن و وثیقه تصمیم‌گیری‌های حقوقی انجام می‌دادند (ابن تیمیه، ۹۹۲۱: ج ۱، ص ۲۲۳).

۶- نظرات فقها درباره توثیق اموال غیرمادی

با ظهور اموال غیرمادی مانند حقوق مالکیت فکری، فقهای معاصر به این موضوع پرداخته‌اند که آیا این اموال نیز می‌توانند به عنوان وثیقه مورد استفاده قرار گیرند یا خیر. برخی از فقها مانند شهید مطهری و آیت الله خویی این امکان را پذیرفته‌اند و معتقدند که با تطبیق شرایط فقهی مانند قبض مال، اموال غیرمادی نیز می‌توانند موضوع رهن قرار گیرند (مطهری، ۳۹۸۱: ص ۱۱۲). از سوی دیگر، برخی دیگر از فقها مانند آیت الله گلپایگانی به دلیل عدم وجود فیزیکی این اموال، امکان توثیق آن‌ها را غیرممکن می‌دانند (گلپایگانی، ۴۲۰۱: ج ۲، ص ۳۳۱).

۷- شرایط صحت رهن در فقه اسلامی

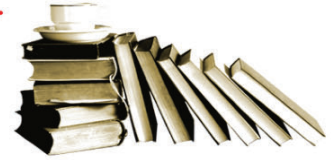
شرایط صحت رهن از دیدگاه فقهی به صورت زیر تعریف شده است:

— وجود دین: رهن باید برای تضمین، دینی باشد که یا در حال حاضر وجود دارد یا در آینده به وجود خواهد آمد.

— قابلیت قبض: مال مرهونه باید قابلیت قبض و تسلیم داشته باشد.

— عین بودن مال مرهونه: بسیاری از فقها معتقدند که مال مرهونه باید عین مادی باشد، اما برخی با این موضوع موافق نیستند.

— بقای عین: مال مرهونه باید تا زمان پرداخت دین باقی بماند و از بین نرود (نجفی، ۴۰۴۱: ج ۶۲، ص ۱۷۰).

۸ - نقش توثیق در اقتصاد اسلامی

توثیق به عنوان یک نهاد حقوقی در طول تاریخ اسلامی نقش مهمی در توسعه اقتصادی و تجاری ایفا کرده است. با تضمین تعهدات مالی توسط رهن، طلبکاران اطمینان می‌یابند که در صورت عدم پرداخت بدهی، می‌توانند از مال مرهونه استفاده کنند. این مسئله باعث افزایش اعتماد بین طرفین قرارداد و تسهیل معاملات مالی در جامعه اسلامی شده است (امینی، ۲۰۲۰: ص ۸۹).

تاریخچه توثیق در حقوق کامن لا

تاریخچه توثیق در انگلستان

در نظام حقوقی کامن لا، توثیق و رهن به ویژه در قالب "Secured Transactions" (معاملات تضمین شده) مورد توجه قرار گرفته است. تاریخچه توثیق در حقوق انگلستان به قرون وسطی برمی‌گردد و با تحولات حقوقی قابل توجهی همراه بوده است.

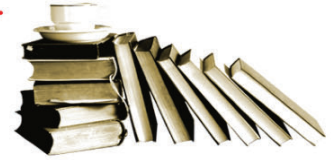
تاریخچه اولیه: در انگلستان، توثیق به عنوان یکی از ابزارهای حقوقی برای تأمین بدهی‌ها به ویژه در قرون وسطی مورد استفاده قرار می‌گرفت. در این دوران، رهن به طور عمده براساس اموال عینی مانند املاک و مستغلات تنظیم می‌شد (مورگان، ۱۹۲۰).

قانون رهن ۱۹۲۵: یکی از نقاط عطف در تاریخ توثیق در انگلستان، تصویب قانون رهن ۱۹۲۵ است که به طور گسترده‌ای قوانین مربوط به توثیق اموال و معاملات تضمین شده را تنظیم کرد. این قانون به ویژه برای اصلاح و تسهیل فرآیند رهن و توثیق اموال طراحی شد (مورگان، ۱۹۲۰).

تاریخچه توثیق در سایر کشورها با نظام کامن لا

تحولات در ایالات متحده

در ایالات متحده، سیستم توثیق به ویژه تحت تأثیر " (UCC Uniform Commercial Code) قرار گرفته است. این کد در دهه ۱۹۵۰ به تصویب رسید و به طور قابل توجهی فرآیند توثیق را ساده و استاندارد سازی کرد. UCC به عنوان یک مجموعه‌ی جامع از قوانین تجاری، تلاش کرده است تا یک چارچوب حقوقی منسجم و هماهنگ برای تجارت بین‌المللی و داخلی ایجاد کند. این قوانین به ویژه در مورد توثیق اموال غیرمادی و تجاری، اصلاحات قابل توجهی را به وجود آورده‌اند. یکی از بخش‌های مهم UCC، ماده ۹ است که به توثیق و حقوق طلبکاران مربوط می‌شود. این ماده به طور خاص به تنظیم و استانداردسازی فرآیند توثیق اموال غیرمادی و تجاری پرداخته و شرایط و الزامات دقیق و جامعی برای توثیق این نوع اموال تعیین کرده است. ماده ۹ UCC به طلبکاران این امکان را می‌دهد که حقوق خود را براساس دارایی‌های غیرمادی

و تجاری مانند حساب‌های دریافتی، حقوق مالکیت فکری، قراردادهای تجاری و سایر دارایی‌های غیرمادی به صورت وثیقه تامین کنند. این ماده همچنین به چگونگی ارزش‌گذاری و اجرای این حقوق پرداخته و شرایط و الزامات دقیق و جامعی برای این فرآیند تعیین کرده است. از زمان تصویب UCC، بسیاری از ایالت‌های آمریکا، این کد را به عنوان بخشی از قوانین تجاری خود پذیرفته و اجرا کرده‌اند. این پذیرش گسترده باعث شده است که فرآیند توثیق در ایالات متحده به طور قابل توجهی ساده‌تر و استانداردتر شود و اختلافات حقوقی مرتبط با توثیق به حداقل برسد (مورگان، ۱۹۲۰).

مقایسه بین حقوق ایران و کامن لا:

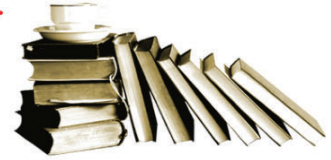
در نظام حقوقی ایران، علیرغم وجود قانون مدنی پیشرفته، توثیق اموال غیرمادی، همچنان به طور رسمی به رسمیت شناخته نشده و نیازمند اصلاحات جدی است. قوانین فعلی بیشتر بر توثیق اموال مادی تمرکز دارند و نهادهای حقوقی و قضایی با مشکلات و محدودیت‌های اجرایی مواجه هستند. به ویژه، در مورد اموالی نظیر حق امتیاز و نرم افزارها، نبود شفافیت قانونی و عدم وجود مقررات ویژه، مشکلاتی را ایجاد می‌کند (غفاری، ۲۰۲۱، ص. ۵۵). این مسئله باعث شده است که توثیق اموال غیرمادی، در عمل به چالش کشیده شود. برای مثال، در زمینه مالکیت فکری، مواردی مانند حق تألیف، حق اختراع و علامت‌های تجاری، به طور کامل تعریف نشده‌اند و قوانین موجود نتوانسته‌اند به طور کافی نیازهای موجود را پوشش دهند. این نقص‌ها موجب شده که در موارد زیادی، صاحبان این حقوق نتوانند از توثیق اموال غیرمادی خود بهره‌مند شوند و در نتیجه امنیت اقتصادی خود را به خطر بیندازند.

نیاز به اصلاحات قانونی

نیاز به تدوین و اجرای مقررات جدید و شفاف در زمینه توثیق اموال غیرمادی در ایران احساس می‌شود. این اصلاحات می‌تواند شامل تعریف دقیق‌تری از اموال غیرمادی و روش‌های ثبت و پیگیری توثیق آن‌ها باشد. همچنین، ایجاد نهادهای تخصصی و آموزش پرسنل حقوقی و قضایی برای برخورد با این نوع اموال می‌تواند به بهبود وضعیت کمک کند. در این راستا، نیاز است که قانون‌گذاران و نهادهای مربوطه به تدوین مقرراتی بپردازند که به صراحت و وضوح نقش توثیق اموال غیرمادی را مشخص کنند. این مقررات باید به گونه‌ای باشند که از مشکلات و موانع اجرایی جلوگیری کنند و به صاحبان حقوق، اطمینان بدهند که می‌توانند از اموال غیرمادی خود به عنوان وثیقه استفاده کنند.

کاربرد تکنولوژی

استفاده از تکنولوژی‌های نوین می‌تواند به شفافیت بیشتر و کاهش زمان و هزینه‌های اجرایی کمک کند. توسعه سامانه‌های الکترونیکی و آنلاین برای ثبت و پیگیری توثیق اموال غیرمادی می‌تواند یکی از راهکارهای موثر باشد. برای

مثال، سامانه‌های دیجیتال می‌توانند امکان ثبت و پیگیری وثیقه‌های اموال غیرمادی را به صورت آنلاین و در زمان واقعی فراهم کنند، که این امر به طور قابل توجهی، زمان و هزینه‌های مرتبط با این فرآیندها را کاهش می‌دهد. همچنین، استفاده از تکنولوژی بلاکچین می‌تواند به افزایش امنیت و شفافیت در فرآیند توثیق اموال غیرمادی کمک کند. بلاکچین با ایجاد یک رکورد دیجیتال و غیرقابل تغییر از تراکنش‌ها، می‌تواند اطمینان بیشتری در مورد صحت و اعتبار وثیقه‌های اموال غیرمادی فراهم کند.

قوانین و مقررات دقیق

در مقابل، در نظام کامن لا به ویژه در انگلستان، توثیق اموال غیرمادی به طور گسترده‌ای به رسمیت شناخته شده است. نظام حقوقی انگلستان از قوانین و مقررات دقیقی برای توثیق حقوق مالکیت فکری، برندها و نرم افزارها برخوردار است. در این نظام، فرآیندهای مشخص و استانداردی برای ثبت و پیگیری توثیق این اموال وجود دارد که امکان نظارت و اجرای مؤثر را فراهم می‌کند (ویلسون، ۲۰۲۲، ص ۲۳).

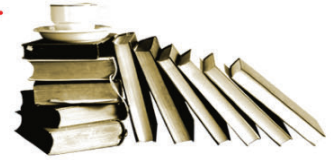
برای مثال، در انگلستان، قوانین مشخصی برای ثبت و توثیق اختراعات، علامت‌های تجاری و حق تألیف وجود دارد. این قوانین به طور دقیق تعیین می‌کنند که چگونه می‌توان این اموال را به عنوان وثیقه استفاده کرد و چه مراحل اجرایی باید انجام شود. این شفافیت قانونی، به صاحبان حقوق اطمینان می‌دهد که می‌توانند از اموال غیرمادی خود به عنوان وثیقه استفاده کنند و از این طریق منابع مالی بیشتری به دست آورند.

تکنولوژی‌های نوین

این سیستم همچنین از تکنولوژی‌های نوین برای شفافیت بیشتر و کاهش زمان و هزینه‌ها استفاده می‌کند. به عنوان مثال، استفاده از سامانه‌های دیجیتال و بلاکچین برای ثبت و پیگیری توثیق اموال غیرمادی می‌تواند به افزایش امنیت و شفافیت فرآیندها کمک کند. در انگلستان، استفاده از این تکنولوژی‌ها به طور گسترده‌ای پذیرفته شده و باعث شده که فرآیند توثیق اموال غیرمادی به طور قابل توجهی سریعتر و کارآمدتر شود.

نهادهای تخصصی

در نظام حقوقی انگلستان، نهادهای تخصصی و دادگاه‌های ویژه‌ای برای برخورد با موارد توثیق اموال غیرمادی وجود دارد. این نهادها با داشتن تخصص و تجربه لازم، می‌توانند به حل و فصل سریعتر و کارآمدتر این موارد کمک کنند. به عنوان مثال، دادگاه‌های اختصاصی برای مسائل مربوط به مالکیت فکری وجود دارد که توانسته‌اند به طور مؤثر به موارد پیچیده و فنی مرتبط با توثیق اموال غیرمادی رسیدگی کنند. در نهایت، می‌توان گفت که نظام حقوقی ایران برای توثیق اموال

غیرمادی نیازمند اصلاحات و به روزرسانی‌های جدی است. از سوی دیگر، نظام کامن لا به ویژه در انگلستان با داشتن قوانین و مقررات دقیق، استفاده از تکنولوژی‌های نوین و وجود نهادهای تخصصی، توانسته است به طور مؤثر به این موضوع بپردازد. این تفاوت‌ها نشان دهنده اهمیت تدوین و اجرای مقررات شفاف و کارآمد در زمینه توثیق اموال غیرمادی در هر نظام حقوقی است.

نتیجه‌گیری

در این بخش، به مرور یافته‌های اصلی تحقیق پرداخته می‌شود که حاصل بررسی تطبیقی وضعیت توثیق اموال غیرمادی در نظام حقوقی ایران و نظام‌های حقوقی کامن لا است. نتایج نشان می‌دهد که در ایران، توثیق اموال غیرمادی با چالش‌های جدی رو به رو است و نیاز به اصلاحات قانونی و نهادی دارد.

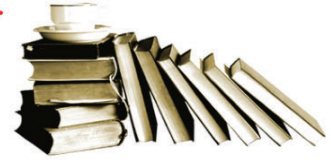
۱- خلاصه یافته‌ها

وضعیت توثیق اموال غیرمادی در حقوق ایران: توثیق اموال غیرمادی در ایران با نبود قوانین شفاف و رویه‌های حقوقی مناسب، مواجه است. اموال غیرمادی مانند حقوق مالکیت فکری و نرم افزارها به دلیل ابهامات قانونی و عدم وجود دستورالعمل‌های اجرایی مشخص، به ندرت به عنوان وثیقه مورد استفاده قرار می‌گیرند. این موضوع می‌تواند منجر به کاهش کارایی و اعتماد عمومی به نهادهای مالی و حقوقی شود.

وضعیت توثیق اموال غیرمادی در حقوق کامن لا: در نظام‌های حقوقی کامن لا، به ویژه در انگلستان و ایالات متحده آمریکا، توسعه فناوری‌های نوین و به روزرسانی قوانین مرتبط با توثیق اموال غیرمادی به تسهیل فرآیند توثیق کمک کرده است. سیستم‌های حقوقی این کشورها توانسته‌اند راه کارهایی کارآمد برای تضمین اموال غیرمادی ارائه کنند که در تجارت بین المللی و همچنین در تعاملات حقوقی مدرن مؤثر واقع شده است.

۲- تحلیل نتایج تحقیق

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران به اصلاحات بنیادین نیاز دارد. نبود قوانین جامع و کارآمد برای توثیق اموال غیرمادی، از جمله حقوق مالکیت فکری، نرم افزارها، برندها و سایر دارایی‌های غیرمادی، می‌تواند عملکرد اقتصادی و تجاری کشور را تحت تأثیر قرار دهد. از سوی دیگر، نظام‌های حقوقی کامن لا با استفاده از تجربه‌های موفق در زمینه توثیق اموال غیرمادی، توانسته‌اند به نتایج مثبت و قابل توجهی دست یابند که این الگوها می‌توانند در تدوین قوانین جدید در ایران مورد استفاده قرار گیرند.

پیشنهادات برای تحقیقات آینده

۱- زمینه های پژوهشی آینده

با توجه به نتایج به دست آمده، می توان زمینه های جدیدی برای تحقیقات آینده پیشنهاد داد که به بهبود و توسعه قوانین و رویه های توثیق اموال غیرمادی در ایران کمک کند:

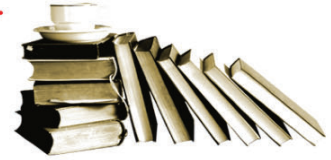
مطالعه تطبیقی بیشتر: مطالعات تطبیقی میان نظام حقوقی ایران و سایر کشورها، به ویژه نظام های حقوقی کامن لا، می تواند به شناسایی نقاط ضعف قوانین ایران و پیشنهاد راهکارهای بهبود آن ها کمک کند. بررسی تطبیقی باید شامل تحلیل عمیق تر، از فرآیندهای توثیق اموال غیرمادی در کشورهای پیشرفته باشد.

بررسی تأثیر فناوری های نوین: با توجه به اهمیت روزافزون فناوری در حوزه حقوق، بررسی تأثیر فناوری های نوین مانند بلاکچین و قراردادهای هوشمند، در فرآیند توثیق اموال غیرمادی می تواند به توسعه قوانین و رویه های جدید منجر شود. این فناوری ها می توانند شفافیت، امنیت و سرعت را در فرآیند توثیق افزایش دهند.

۲- سؤالات باز و نیاز به تحقیقات بیشتر

حل مشکلات اجرایی و قانونی: تحقیقات آینده باید به مشکلات اجرایی و قانونی موجود در زمینه توثیق اموال غیرمادی در ایران بپردازند. برای مثال، چه تغییرات مشخصی در سیستم اجرایی می تواند به بهبود فرآیند توثیق اموال غیرمادی کمک کند؟

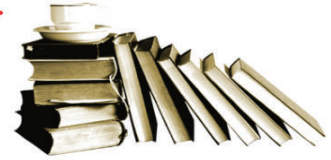
تحلیل نیازهای بازار و تطابق قوانین: بررسی نیازهای بازار و هماهنگ سازی قوانین با این نیازها می تواند مسیر جدیدی برای تحقیقات آینده باشد. این موضوع شامل تحلیل تأثیر اقتصادی و توسعه های تجاری بر تطبیق قوانین با واقعیت های روز است.

منابع و مأخذ

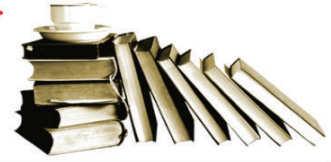
الف- منابع فارسی

- اصغری آقمشهدی، فخرالدین و میری، حمید، «رهن اسکناس»، نامه‌ی مفید (نامه‌ی حقوقی) شماره هفتادوسوم، ۱۳۸۸.
- امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد دوم، چاپ سی‌ام، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۴۰۲.
- باریکلو، علیرضا، عقود معین ۲ (عقود مشارکتی، توثیقی و غیرلازم)، چاپ چهارم، تهران، مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۴۰۱.
- باقری اصل، حیدر و علوی، سید محمد تقی و باقری اصل، سعیده، «نقش جواز و لزوم عقد رهن در توثیق اسناد تجاری»، دوفصل نامه‌ی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دفتر ۱، ۱۳۸۸.
- تقی زاده، ابراهیم، و پهلوانی، فریبا، «توثیق اسناد تجاری در حقوق ایران با رویکردی بر نظر امام خمینی»، پژوهشنامه متین، شماره شصت و شش، ۱۳۹۴.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سی و نهم، تهران، گنج دانش، ۱۴۰۳.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، رهن و صلح (حقوق مدنی)، چاپ ششم، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۴۰۲۱.
- حقیقت، علی، ثبت املاک در ایران، چاپ چهارم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۳۹۸۱.
- صادقی مقدم، محمدحسن، و قاسم پور، امین، «رهن منفعت»، نشریه علمی- پژوهشی فقه و حقوق اسلامی، شماره نهم، ۳۹۳۱.
- صفایی، سیدحسین، دوره‌ی مقدماتی حقوق مدنی، جلد دوم، چاپ چهل و یکم، تهران، انتشارات میزان، ۱۴۰۳.
- کریمی، عباس، و معین اسلام، محمد، «رهن اموال فکری»، فصلنامه حقوق، مجله‌ی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره دوم، ۱۳۸۷.
- محمودی، اصغر، «رهن اموال فکری در پرتو مقررات قانون مدنی و مطالعه تطبیقی»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره یکم، ۱۳۹۱.
- مدنی، سید جلال الدین، حقوق مدنی، جلد پنجم، چاپ اول، تهران، پایدار، ۱۳۸۵.
- مرادوند، کریم، «بررسی عقد رهن در قانون مدنی»، قانون بار، شماره هفدهم، ۴۰۰۱.
- داراب پور، مهرباب، حقوق اموال و مالکیت، تصرف و وقف (حقوق مدنی ۲)، چاپ دوم، تهران، جنگل، ۳۹۲۱.
- نیکوند، شکراله، «رهن اموال غیرمادی در حقوق ایران»، دانشنامه حقوق و سیاست، شماره هفدهم، ۳۹۱۱.
- هاشمی، سید احمدعلی، و تقی زاده، ابراهیم، حقوق مدنی ۲ (اموال و مالکیت)، چاپ شانزدهم، تهران، انتشارات مجد.

ب- منابع لاتین

- Worth, Charles & Cain, 1997. Company Law, Published by Steven & Sons .
- Smith, K. Keenan, D.J.1976, Company Law, Published by Lt.d.,
- Worth, Charles & Cain,1977 Company Law, Published by Steven & Sons. Worth, C,& Cain,1977, Company Law, Published By Steven & Enons.
- Fnorthey J. & Leigh,1989. Introdution To Company Law, Published By Butter Worths.
- Hardy L, E.R. Topham And Lvamys,1971 Companylaw, Published by Butter Worths Shawand Sons Ltd.
- Pennington, R, 1973. Company Law, Published Butterworth & Co.
- Worth: C & morse,1999 company law, published by, sweet .
- Smith k ., Deenan M. D.J.- company law,2000 , published by, pitman.

Collateralization of Intangible Assets in Islamic Jurisprudence and Iranian Law: A Comparative Study with Common Law

Abstract

The collateralization of intangible assets, as a novel subject in the fields of law and Islamic jurisprudence, has gained increasing importance with the rapid expansion of digital technologies and intangible property. This study aims to examine the feasibility, obstacles, and challenges of collateralizing intangible assets in Iranian law and Islamic jurisprudence, while providing a comparative analysis with the common law system. Given the limitations of Iranian law and Islamic jurisprudence—which are primarily based on the collateralization of tangible property—this research seeks to analyze theoretical and jurisprudential foundations, jurists' opinions, and relevant legal provisions regarding the collateralization of intangible assets. In contrast, the common law system has established more precise mechanisms for collateralizing intangible assets, which may serve as successful models for improving Iran's legal framework. Using a descriptive-analytical and library-based methodology, the findings reveal that although significant challenges exist in collateralizing intangible assets within Iranian law and Islamic jurisprudence, it is possible to establish an appropriate legal framework for such assets by drawing on the experiences of other legal systems, such as common law, and implementing necessary reforms. Ultimately, the research provides recommendations for improving and reforming Iran's existing legal framework, suggests avenues for future research, and offers practical solutions for the collateralization of intangible assets. The practical and theoretical implications of this study for legal and jurisprudential discourse, as well as for academic and economic communities, constitute its major contributions.

Keywords: collateralization, intangible assets, pledge, legal system, common law.